

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарова	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

BARCHA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIGA TENG RAQOBAT SHAROITINI YARATISHDA SOLIQ IMTIYOZLARINING O'RNI

Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Soliq qo'mitasi bosh inspektori, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Ilmiy maqolada islohotlarning hozirgi sharoitida tadbirkorlik subyektlariga teng sharoitlar yaratishda soliq imtiyozlari orqali qo'llab-quvvatlash tizimining amaldagi holati tahlil qilingan. Istiqbolda samaradorligi past soliq imtiyozlarini aniqlash va ularni bekor qilish taklifi va tavsiyalari berilgan.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik subyektlari, soliq tizimi, soliq imtiyozi va preferensiyalari, soliq mexanizmi.

Abstract: The scientific article analyzes the current state of the system of support through tax incentives to create equal conditions for business entities in the current conditions of reforms. In the future, proposals and recommendations were made to determine low-efficiency tax benefits and their cancellation.

Key words: business entities, tax system, tax relief and preferences, tax rate, tax mechanism.

Аннотация: В статье проведен анализ современного состояния системы поддержки посредством налогового стимулирования создания равных условий для субъектов предпринимательства в современных условиях реформ. В дальнейшем были внесены предложения и рекомендации по определению низкоэффективных налоговых льгот и их отмене.

Ключевые слова: субъекты предпринимательства, налоговая система, налоговые льготы и преференции, налоговая ставка, налоговый механизм.

KIRISH

Tadbirkorlikni rivojlantirishda eng samarali vositalardan biri xo'jalik yurituvchi subyektlarga adolatlilik asosida soliq imtiyozlari tizimini yaratish bo'lib, buning uchun soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish, unga ta'sir etadigan salbiy ichki va tashqi omillarni minimallashtirish zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 8-sentyabrdagi PF-5185-son Farmoni bilan sog'lom raqobat muhitining rivojlanishini cheklayotgan alohida xo'jalik yurituvchi subyektlarga eksklyuziv huquqlar, individual imtiyozlar hamda preferensiyalar berish amaliyotidan voz kechish topshirilib, soliq imtiyozlari Soliq kodeksi¹ bilan berilishi hamda ular individual xususiyatga ega bo'lishi mumkin emasligi belgilab qo'yildi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida"gi Qonuni 12-moddasiga asosan davlat boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarga ularni tovar yoki moliya bozorida faoliyat ko'rsatayotgan boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan afzal holatga qo'yadigan imtiyozlar, preferensiyalar va yengilliklarni asossiz ravishda berishi ta'qiqlanishi ko'rsatilgan.

Soliq islohotlari doirasida alohida xususiyatdagi soliq imtiyozlari bosqichma-bosqich soliq imtiyozlarini bekor qilish orqali barcha tadbirkorlik subyektlariga teng sharoit yaratib berildi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

"Soliq imtiyozlari" tushunchasiga berilgan ta'riflarga batafsil to'xtalib o'tamiz. Dastlab konseptual asosga to'xtaladigan bo'lsak O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 75-moddasida soliq imtiyozlari deb soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan soliq to'g'risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan afzalliklar, shu jumladan soliqni to'lamaslik yoki ularni kamroq miqdorda to'lash imkoniyatiga deb belgilangan.

1 O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 75-moddasi

Shu bilan birga soliq imtiyozlari individual xususiyatga ega bo'lishi mumkin emasligi hamda ayrim soliqlar bo'yicha soliq imtiyozlari, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i solinadigan mahsulotlar ishlab chiqarilganda va (yoki) realizatsiya qilinganda aksiz solig'i yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqdan va foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'idan tashqari ushbu moddaning oltinchi qismi qoidalarini hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari bilan faqat belgilangan soliq stavkasini kamaytirish, lekin ko'pi bilan 50 foizga kamaytirish tarzida va ko'pi bilan uch yil muddatga berilishi mumkinligi qayd etilgan.

V.N.Nezamaykin va I.L.Yurzinova "soliq imtiyozi – boshqa to'lovchilarga nisbatan soliq to'lovchilarga, soliq to'lovchilarning alohida toifalariga soliq qonunchiligida ko'zda tutilgan afzalliklarning, jumladan, soliq yoki yig'imini to'lamaslik yoki kichikroq hajmda to'lash imkoniyatining berilishi" deb e'tirof etishgan².

I.A. Mayburov o'zining ilmiy ishlarida soliq imtiyozlarining shakllarini ham ko'rsatib o'tgan: "soliq imtiyozlarini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda soliq to'lash muddatini o'zgartirish bo'yicha imtiyozlar olishga imkon beruvchi imtiyozlar hamda ular bir nechta shakllarga ajratiladi: soliq krediti, investitsion soliq imtiyozi, soliq ta'tili"³.

T. Malikovning fikricha: "Soliq imtiyozlari deganda soliq to'lovchining soliq majburiyatlari hajmi to'liq yoki qisman qisqarishi, to'lov muddati kechiktirilishi yoki orqaga surilishi tushuniladi. Soliqlarning rag'batlantiruvchi funksiyasi soliq imtiyozlari tizimi orqali amalga oshiriladi. Soliq imtiyozi soliqqa tortish obyektlarining o'zgarishida, soliqqa tortish bazasining kamayishida (qisqarishida), soliq stavkalarining pasaytirilishida va boshqalarda o'z ifodasini topadi"⁴.

Z. Kurbanov va F. Akramov soliq imtiyozlarini mohiyatini ochish maqsadida uni nazariy jihatdan uch guruhga bo'lib o'rganishgan:

- soliqdan to'liq yoki qisman ozod etish;
- soliqdan chegirmalar;
- soliq kreditlari (soliqlar va majburiy to'lovlar bo'yicha uzoq muddatli kechiktirilgan majburiyatlar)⁵.

F.R. Axmatullaeva esa soliq imtiyoziga iqtisodiy kategoriya sifatida quyidagicha ta'rif bergan: "imtiyozlar – bu iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish va ijtimoiy vazifalarni hal etish maqsadida soliq to'lovchining soliq majburiyatlarini qonun tomonidan belgilangan shaklda butunlay yoki qisman kamaytirishning yo'llari, huquqlari va majburiyatlari majmuyidir"⁶.

O.T. Yuldashev ilmiy ishlarida ancha takomillashgan ta'rif bergan: "Soliq yukining og'irligini kamaytirish va soliq to'lovchilarning yanada samarali faoliyat ko'rsatishlarini rag'batlantirish maqsadida boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga o'rnatilishining qonuniyligi, individual va diskriminatsion xarakterda bo'lmashligi, qo'llanilishining ixtiyoriyligi va muddatsizligi hamda soliq afzallik (qulaylik)larni yaratish tarzida berilib, soliq majburiyatlarini kamaytiruvchi yengilliklarga soliq imtiyozlari deyiladi"⁷.

Shu o'rinda I. Niyazmetov tomonidan bildirilgan fikrni ta'kidlash lozim: "Aslini olganda tadbirkorlik subyektlari uchun eng yaxshi soliq imtiyozi bu past soliq stavkalari, ya'ni yengil soliq yukidir. Korxonalarning ayrim toifalariga berilgan, iqtisodiy asoslanmagan va samarasiz soliq imtiyozlari ro'yxati qanchalik qisqartirilsa, sanoat korxonalarining soliq yukini kamaytirishga shunchalik imkon yaraladi. Shu sababli individual xarakterda Soliq kodeksidan tashqari berilgan barcha soliq imtiyozlarini bekor qilib ularning o'rniga xalqaro amaliyotda sinalgan innovatsion soliq kreditlari, soliq ta'tillarini ko'zda tutish maqsadga muvofiq"⁸.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, iqtisodiy tadqiq etish metodologiyasi, taqqoslash, induksiya va deduksiya, iqtisodiy-statistik kabi tadqiqot usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratish maqsadida soliq imtiyozlarini bekor qilish bo'yicha bosqichma-bosqich ishlar amalga oshirilmoqda.

Belgilangan strategiyadan kelib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 8-apreldagi "Tadbir-

2 Незамайкин В.Н., Юрзинова И.Л. Налогообложение юридических и физ. лиц. –М.:Экзамен, 2004. –С.44

3 Майбуров И.А. Налоги и налогообложение. 4-е изд. – М.: –558 с. –2011.

4 Malikov T.S. Soliqlar va soliqqa tortishning dolzarb masalalari. Monografiya. –T.: Akademiya, 2002. –204 b

5 Kurbanov Z., Akramov F. "Soliq imtiyozlarining moliyaviy hisobini takomillashtirish masalalari" Biznes-ekspert ilmiy jurnali №9 2015

6 Raxmatullaeva F. "Soliq imtiyozlarining mohiyati va iqtisodiyotni rag'batlantirishdagi roli". Moliya ilmiy jurnali №2.2016.

7 Yuldashev O.T. O'zbekiston Respublikasida soliq imtiyozlarini takomillashtirish yo'nalishlari i.f.n. dissertatsiyasi, –T.: 2011-y. –22 bet

8 Niyazmetov I.M. "Investitsion-innovatsion faollikni oshirishda soliq mexanizmining roli, O'zbekiston". Iqtisodiyoti raqobatbardoshligini oshirishga bank-moliya tizimining samarali ta'sirini kuchaytirish. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya tezislari to'plami. –Toshkent: Moliya, –2017. –197 b.

korlik muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o'sish uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi navbatdagi islohotlar to'g'risida"gi PF-101-sonli Farmoni 2-ilovasiga asosan 5 ta yo'nalishga berilgan individual xususiyatga ega bo'lgan soliq imtiyozlari barcha tadbirkorlik subyektlari uchun tatbiq etilishi belgilandi.

Xususan, 2022-yil 1-maydan boshlab baliqchilik, ipakchilik va pillachilik, charm-poyabzal va mo'ynachilik hamda qizilmiya va boshqa dorivor o'simliklarni yetishtirish tarmoqlari uchun tatbiq etilgan soliq imtiyozlari mazkur sohalarida faoliyat yurituvchi barcha subyektlar uchun ham tatbiq etildi.

Bu o'z navbatida tadbirkorlik subyektlari ixtiyorida ishlab chiqarishni rivojlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratish uchun qo'shimcha mablag'lar shakllanishiga xizmat qiladi.

Tahlillar natijasida, 2020-2022-yillar kesimida soliq imtiyozlaridan foydalanib kelingan summalar turli xil o'zgarish dinamikasini namoyon qilmoqda

Soliq imtiyozlarining qo'llanilishi natijasida korxonalar ixtiyorida 2020-yilda 31,1 trln. so'm (I), 2021-yilda 43,5 trln. so'm (II), 2022-yilda 72,9 trln. so'm (III) miqdorida mablag' qolganligini ko'rishimiz mumkin.

Xususan, yillar kesimida soliq turlari bo'yicha soliq imtiyozi summolari ko'radigan bo'lsak:

- 2020-yilda QQS – 24,6 trln.so'm, foyda solig'i – 2,9 trln.so'm, yer solig'i – 1,3 trln.so'm, ijtimoiy soliq –0,3 trln.so'm, mol-mulk solig'i – 0,3 trln.so'm, JShDS – 0,9 trln.so'm, AOS 0,2 trln.so'm, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq – 0,4 mlrd.so'm;
- 2021-yilda QQS – 36,8 trln.so'm, foyda solig'i – 2,2 trln.so'm, yer solig'i – 2,6 trln.so'm, ijtimoiy soliq –0,4 trln.so'm, mol-mulk solig'i – 0,3 trln.so'm, JShDS – 1,1 trln.so'm, AOS 0,1 trln.so'm, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq – 0,04 mlrd.so'm;
- 2022-yilda QQS – 64,1 trln.so'm, foyda solig'i – 4,6 trln.so'm, yer solig'i – 0,9 trln.so'm, ijtimoiy soliq –1,2 trln.so'm, mol-mulk solig'i – 0,9 trln.so'm, JShDS – 1,0 trln.so'm, AOS 0,1 trln.so'm, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq – 0,01 mlrd.so'm imtiyoz qo'llanilgan.

Bunda, soliq turlari kesimida tahlil qilinganda, soliq imtiyozlarining asosiy qismi (80-85%) qo'shilgan qiymat solig'iga to'g'ri kelishi kuzatilmoqda.

Ko'rish mumkinki, 2022-yilda o'tgan yillarga nisbatan foydalanilgan soliq imtiyozlari summasi keskin ortgan (70% ga ortgan). Bunga ta'sir ko'rsatuvchi faktorlardan biri sifatida 5 ta yirik sohadagi individual xususiyatga ega soliq imtiyozlarni barcha soliq tadbirkorlik subyektlariga tatbiq etilishi ta'sir ko'rsatgan bo'lishi mumkin.

1-jadval: 2020-2022-yillarda soliq turlari bo'yicha qo'llanilgan soliq imtiyozlari bo'yicha tahlil, trln.so'mda⁹

Soliq turlari	2020-yil		2021-yil		2022-yil	
	soni	summasi	soni	summasi	soni	summasi
Jami	93 871	31,1	109 363	43,5	195 884	72,9
QQS	7 031	24,6	15 508	36,8	28 214	64,1
Foyda solig'i	3 335	2,9	2 709	2,2	25 015	4,6
Yer solig'i	4 531	1,3	11 743	2,6	6 204	0,9
JShODS	44 093	0,9	56 165	1,1	41 580	1,0
Suv RFS	673	0,4	1 376	0,04	685	0,01
Ijtimoiy soliq	6 230	0,3	11 247	0,4	52 616	1,2
Mol-mulk solig'i	4 813	0,3	2 195	0,3	7 809	0,9
Aylanmadan olinadigan soliq	23 165	0,2	8 420	0,1	32 921	0,1

Bundan tashqari samaradorligi past bo'lgan soliq imtiyozlarini ham aniqlash lozim hisoblanadi. Sababi, tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda amaldagi qonunchilik bilan tadbirkorlik subyektlariga berilgan imtiyozlar yalpi ichki mahsulotga nisbatan o'rtacha 6,0 foizni tashkil etib, ayrim xorijiy davlatlarga nisbatan 1,5-2 barobarga yuqori bo'lib qolmoqda.

Masalan, Janubiy Koreyada soliq imtiyozlari yalpi ichki mahsulotga nisbatan 2,7 foizni, Ispaniyada 3 foizni, Turkiyada esa ushbu ko'rsatkich 4,2 foizni tashkil etgan.

Yuqoridagilarga asosan, individual yoki soliq kodeksi talablariga zid kelgan soliq imtiyozlarini doimiy tarzda aniqlab borish va tadbirkorlar uchun teng sharoit yaratish va samarasiz soliq imtiyozlarini bekor qilish maqsadga muvofiq.

⁹ Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilarini inobatga olgan holda, respublikamizda raqobat muhitini yanada yaxshilash hamda soliq ma'murchiligini takomillashtirish va iqtisodiyotni barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida quyidagilar taklif etiladi.

1. Raqobat muhitiga to'sqinlik qiluvchi individual xususiyatga ega bo'lgan imtiyozlarni tahlil qilish va bekor qilish choralarini ko'rish;
2. Xorij tajribasidan kelib chiqqan holda imtiyozlarni samaradorligini aniqlash bo'yicha tartib ishlab chiqish.
3. Imtiyoz va preferensiyalar berishni Soliq kodeksi talablarida amalga oshirish.

Xulosa qilib aytganda, alohida yoki soliq kodeksiga zid bo'lgan soliq imtiyozlarini aniqlab borish va tadbirkorlar uchun teng raqobat muhitini yaratish va samaradorligi past bo'lgan soliq imtiyozlarini bekor qilinishi respublikada ishbilarmonlik muhitini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. –T.: Adolat, –2023.
2. Майбуров И.А. Налоги и налогообложение. 4-е изд. – М.:– 558 с.–2011.
3. Незамайкин В.Н., Юрзинова И.Л. Налогообложение юридических и физических лиц. –М.: Экзамен, 2004. –С.44.
4. Malikov T.S, Soliqlar va soliqlar tortishning dolzarb masalalari. Monografiya. –T.: Akademiya, 2002. –204 b.
5. Kurbanov Z., Akramov F. "Soliq imtiyozlarining moliyaviy hisobini takomillashtirish masalalari" Biznes-ekspert ilmiy jurnali. –№9.– 2015
6. Raxmatullaeva F. "Soliq imtiyozlarining mohiyati va iqtisodiyotni rag'batlantirishdagi roli". Moliya ilmiy jurnali.–№2.2016.
7. Yuldashev O.T. O'zbekiston respublikasida soliq imtiyozlarini takomillashtirish yo'nalishlari i.f.n. dissertatsiyasi, –T.: 2011 y. –22 bet.
8. Niyazmetov I.M. "Investitsion-innovatsion faollikni oshirishda soliq mexanizmining rolio'zbekiston". Iqtisodiyoti raqobatbardoshligini oshirishga bank-moliya tizimining samarali ta'sirini kuchaytirish. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya tezislari to'plami. –Toshkent: Moliya,– 2017. –197 b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.